

The Behavior of Farsi Multiple Interrogatives; Superiority Effect Perspective

Vol. 17, No. 2, Tome 92
pp. 287-316
Summer 2026

Mohammadreza Pahlavannezhad*^{ID}

Abstract

The purpose of this study is to investigate the behavior of Farsi multiple interrogatives from the perspective of Superiority Effect (SE). Adopting the Minimalist Program (MP) approach, the presented research and the suggested analysis provides a critique of some extant studies on wh-movement in Farsi Multiple interrogatives and the effect of SE on this type of movement. In contrast to Bošković's (1999) view that Focus Languages do not demonstrate SE, this study shows that Multiple Interrogatives in Farsi, a focus language, indeed demonstrate SE. With this purpose and adopting a descriptive design, in the present study, sample multiple interrogative sentences in Farsi were collected from two sources. The first was previously valid multiple interrogatives studies and the second was the samples that the researcher fabricated for the purpose of analysis. The reliability of the data from the first source is followed from the reliability of the source studies. The reliability of the data from the second source was established by the researcher's linguistic intuition as a native speaker of Farsi. The data were then analyzed according to the Minimalist Program, and in particular, in terms of wh-movement and SE on this type of movement. The results revealed that unlike previous studies (e.g., Kahnemuyipour, 2001) that fail to explain SE violation cases in Farsi and rules out some varieties of multiple interrogative constructions in Farsi in terms cases of Superiority Condition Violation (SUV), to resolve the problem, a syntactic license was proposed to explain SUV in wh-movement in Farsi multiple interrogatives.

Keywords: Multiple interrogatives; Superiority effect; focus language; Wh-movement; Wh-phrase; minimalist program.

Received: 23 September 2022
Received in revised form: 24 December 2022
Accepted: 10 January 2023

* Corresponding author, Full Professor, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000000198081352> ; Email: pahlavan@um.ac.ir

1. Introduction

The matter of wh-movement in multiple interrogative constructions and the choice of which question word is allowed to be prefixed has been raised and studied since Kono and Robinson (1972, cited in Khym, 2017). In dual questions in English, the prefixation of the question word in the subject position is limited to one question word, and the other question word remains fixed in its initial position within the clause. At the same time, only the question word with structural dominance over the complementizing determiner in these sentences is allowed to be prefixed, which is due to the requirement of the superiority effect. The empirical generalization is that in a language like English, where only one interrogative group is allowed to be prefixed in a multiple question, the “superior” interrogative group (i.e., the group that asymmetrically has structural dominance over the other interrogative groups) is placed before its multiple construction.

There are facts about Persian multiple questions that the minimal connection condition alone does not seem to be able to explain. Different perspectives have been presented in explaining the violations of the dominance effect in different languages.

Considering the importance of syntactic structures and the general principles underlying them on the one hand and those parameters that differ from language to language on the other hand, the aim of this article is to study the behavior of Persian multiple questions with respect to the dominance effect and its related phenomena.

2. Literature Review

A look at the literature on the dominance effect in different languages shows that in some languages the dominance effect operates and in others this effect is evident only in some contexts. For example, in German and Spanish the dominance effect is not observed. Russian is also one of the languages with

multiple antecedents that does not show the dominance effect (Falk, 2012).

In Persian language research in describing multiple questions, the main debate is whether the question word moves in Persian or not? In other words, does Persian have question word movement or no movement? Previous studies have only addressed question word movement or no movement and have sought to determine whether Persian is a Wh-movement or WH-insitu language.

3. Methodology

In this study, the effect of superiority is investigated based on the latest developments and developments in the minimalist program and its impact on Persian multiple interrogative constructions. The concept of superiority violation and the behavior of Persian multiple questions in this context are discussed. Examples of various questions used based on the approach adopted are analyzed as the corpus of this study.

In terms of the data collection method, it is worth noting that although the use of this type of interrogative construction is inevitable, this structure is not very common in the daily conversations of Persian speakers. As a result, it was not easy to collect natural data. In fact, the research data was mostly collected from Persian language journals and resources and linguistic articles related to the topic of interrogative sentences.

4. Results

It was stated that Persian is a language with the feature of immobility of interrogative adverbs with the lexical arrangement subject-verb-object. This means that the lexical-syntactic conditions of the interrogative group - whatever they may be - are met without the need for the group itself to move from the initial position during production.

It was also explained that Persian is neither a language with the feature of interrogative movement nor a language without interrogative movement, but should be classified as a focal language with the feature of interrogative movement in which the interrogative group must be moved to the stress group marker. It is also assumed that this stress group marker may be in the internal or external position with respect to the initial group.

With regard to the concept of the dominance effect, it is believed that multiple questions in shifting and focal languages do not show the dominance effect. However, we have shown that Persian questions show the dominance effect and these examples violate Bashkovich's generalization. It is worth noting that this view does not mean that Persian multiple questions do not violate the superiority effect. This article has provided examples of shortcomings in the superiority condition.

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۷، ش ۲ (پیاپی ۹۲)، تابستان ۱۴۰۵، صص ۲۸۷-۳۱۶

مقاله پژوهشی

https://lrr.modares.ac.ir/article_7111.html

بررسی رفتار پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی از منظر اثر تفوق

محمد رضا پهلوان‌نژاد*

دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی رفتار پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی با توجه به اثر تفوق است. با توجه به اینکه این تحقیق و تحلیل پیشنهادی، براساس رویکرد برنامه‌کمیته‌گرا (Chomsky, 1995, 2000a, 2001b) است، این مقاله به نقد و بررسی برخی از مطالعات پیشین درباره حرکت پرسش‌واژه استقهامی در پرسش‌های چندگانه زبان فارسی و اثر تفوق بر این نوع حرکت می‌پردازد. برخلاف نظر بوشکوویچ (1999) مبنی بر اینکه زبان‌های کانونی اثر تفوق را نشان نمی‌دهند، تحقیقات نشان می‌دهد که پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی که یک زبان کانونی است، اثر تفوق را نشان می‌دهد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش توصیف داده‌ها براساس برنامه‌کمیته‌گرا و از منظر حرکت پرسش‌واژه و اثر تفوق بر این جابه‌جایی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد برخلاف توضیح‌های ارائه‌شده در تحقیقات پیشین (مانند کهنمویی‌پور، 2001) که در تبیین قرار گرفتن عناصر استقهامی (پرسش‌واژه) در جایگاه تأکیدی ناکامند و برخی ساخت‌های پرسش‌واژی چندگانه را مصداق نقض تفوق نمی‌دانند، می‌توان برای حل این مسئله، یک مجوز نحوی برای نقض تفوق در زبان فارسی متصور شد.

واژه‌های کلیدی: پرسش‌های چندگانه، اثر تفوق، حرکت پرسش‌واژه، گروه استقهامی، برنامه‌کمیته‌گرا.

۱. مقدمه

مسئله جابه‌جایی پرسش‌واژه^۱ در ساخت‌های استفهامی چندگانه^۲ و انتخاب پرسش‌واژه مجاز به پیش‌سازندسازی از زمان کونو و رابینسون (1972, vide in khym, 2017) مطرح شده و مورد بررسی قرار گرفته است. در پرسش‌های دوگانه زبان انگلیسی، پیش‌سازندسازی پرسش‌واژه در جایگاه موضوعی، محدود به یک پرسش‌واژه است و پرسش‌واژه دیگر در جایگاه اولیه خود در درون جمله‌واره ثابت می‌ماند. در عین حال، تنها پرسش‌واژه دارای تسلط سازه‌ای نسبت به مشخص‌گر متمم‌نما^۳ در این جملات امکان پیش‌سازندسازی دارد که این امر به دلیل الزام اثر تفوق^۴ است. تعمیم تجربی چنین است که در زبانی مانند انگلیسی که در آن فقط یک گروه استفهامی در یک پرسش چندگانه امکان پیش‌سازندسازی دارد، گروه استفهامی «برتر» (یعنی گروهی که به شکل نامتقارن بر سایر گروه‌های استفهامی تسلط سازه‌ای^۵ دارد) پیش از ساخت چندگانه آن قرار می‌گیرد، برای مثال، غیرقابل قبول بودن نمونه (۲) را که در آن گروه استفهامی زیرین پیش از گروه استفهامی سطح بالاتر آمده، با (۱) مقایسه کنید که در آن ضمیر استفهامی بر جای خود (نهاد جمله) باقی مانده است.

Who bought what?(۱)

What did who buy?*(۲)

شرط تفوق^۶ چامسکی (1973) بیان می‌دارد که نادرستی بودن نمونه (۲) حاصل کارکرد تعمیم تجربی است که در بالا اشاره شد. گفتنی است که چامسکی قاعده مذکور را بیان کرده است و نه عین جمله را. هیچ قاعده‌ای نمی‌تواند شامل X, Y در ساختار $Y \dots [\dots Z \dots WYV \dots] \dots X$ باشد که در آن این قاعده همراه با ابهام بر Z و Y اعمال شود و Z نسبت به Y دارای تفوق باشد. مقوله A بر مقوله B برتری دارد اگر هر عنصری که بر A تسلط داشته باشد بر B نیز مسلط باشد (Chomsky, 1973).

به منظور شمول اثر تفوق، در رویکرد کمینه‌گرا^۷، که در آن متمم‌ساز پرسشی^۸ برای بازبینی مشخصه سؤال^۹، عنصر پرسش‌واژه را جذب می‌کند، شرط اقتصادی با عنوان شرط پیوند کمینه^{۱۰} پیشنهاد شده

است. چامسکی (۱۹۹۵) شرط پیوند کمینه را به صورت قاعده زیر بیان می‌کند:
 "عنصر K تنها در صورتی α را جذب می‌کند که β وجود نداشته باشد، β به K نزدیک‌تر از α باشد،
 به‌طوری که K بتواند β را جذب کند."

شرط پیوند کمینه به درستی جمله (۲) را رد می‌کند، زیرا مفعول گروه استفهامی (what) که نزدیک‌ترین عبارت سؤالی به مکمل‌نما نیست نمی‌تواند توسط مکمل‌نما جذب شود. عدم نزدیکی و یا کمینگی عنصر پرسش‌واژه مانع جذب می‌شود. با این حال، حقایقی در رابطه با پرسش‌های چندگانه فارسی موجود است که به نظر نمی‌رسد شرط پیوند کمینه به تنهایی قادر به توضیح آن‌ها باشد. در توضیح موارد نقض اثر تفوق در زبان‌های گوناگون، دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده است.

با توجه به اهمیت ساخت‌های نحوی و اصول کلی زیربنای آن‌ها از یک سو و آن دسته از پارامترها که از زبانی به زبان دیگر متفاوت هستند، از سوی دیگر، هدف این مقاله مطالعه رفتار پرسش‌های چندگانه فارسی با توجه به اثر تفوق و پدیده‌های مرتبط با آن است.

باور بر این است که فارسی از نوع زبان‌های تأکیدپیشایی^{۱۱} است که تأکید در نهاد یا بخش اول جمله می‌آید. از این رو، به‌عنوان پیش‌نیاز، بحث مختصری از دیدگاه‌های مختلف مربوط به ماهیت حرکت پرسش‌واژه در پرسش‌های استفهامی فارسی ارائه می‌شود. سپس، به موضوع تحقیق می‌پردازیم و اثر تفوق را براساس آخرین تحولات و پیشرفت‌های آن در برنامه کمینه‌گرا و نیز تأثیر آن بر ساخت‌های استفهامی چندگانه فارسی بررسی می‌کنیم. در نهایت، مفهوم نقض تفوق و رفتار پرسش‌های چندگانه فارسی در این زمینه مورد بحث قرار گرفته است. نمونه‌هایی از پرسش‌های متعدد مورد استفاده براساس رویکرد اتخاذشده، به عنوان پیکره این تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند.

از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها، گفتنی است که اگرچه استفاده از این نوع ساخت استفهامی (پرسشی) اجتناب‌ناپذیر است، با وجود این این ساختار در محاورات روزمره فارسی‌زبانان چندان رایج نیست. در نتیجه، جمع‌آوری داده‌های طبیعی آسان نبود. در واقع، داده‌های تحقیق اغلب از مجلات و منابع زبان فارسی و مقالات زبان‌شناسی مرتبط با موضوع جملات استفهامی گردآوری شده است.

۲. پیشینه تحقیق و نقد و بررسی

نگاهی به ادبیات موضوع در زمینه اثر تفوق در زبان‌های مختلف نشان می‌دهد که در برخی زبان‌ها اثر تفوق عمل می‌کند و در برخی این اثر تنها در بعضی از بافت‌ها مشهود است. به عنوان نمونه، در زبان‌های آلمانی و اسپانیایی اثر تفوق مشاهده نمی‌شود. روسی نیز از جمله زبان‌های دارای پیش‌سازایی چندگانه است که اثر تفوق را نشان نمی‌دهد (Falk, 2012).

رشیدی (1398) به بررسی پرسش‌واژه‌های چندگانه در زبان مازندرانی، به‌عنوان یکی از گونه‌های زبان فارسی، از منظر رویکرد کمینه‌گرا پرداخته و کوشیده است ساخت‌های دارای چند پرسش‌واژه را در زبان مازندرانی براساس اصل جذب نزدیک‌ترین^{۱۲} پرسش‌واژه توضیح دهد. مطالعه رشیدی نشان می‌دهد حرکت پرسش‌واژه در ساخت‌های دارای دو یا چند پرسش‌واژه در زبان مازندرانی بدون حرکت رخ نمی‌دهد، زیرا به دلیل نبودن ویژگی سؤالی، قرار گرفتن گروه پرسش‌واژه‌ای در جایگاه مشخص‌گر متمم‌نما لازم نیست.

فالک (2012) سه دسته توضیح نحوی، کاربردشناختی-گفتمانی و پردازشی را برای ماهیت اثر تفوق در پژوهش‌های پیشین شناسایی و نقد می‌کند. سپس، توضیحی مبتنی بر تسلط سازه‌ای و روابط سلسله‌مراتبی ارائه می‌دهد. برخی محققان مانند بولینجر (1978، به نقل از فالک، 2012) دلیل دستوری بودن موارد نقض تفوق در پرسش‌های چندگانه را ساختار و ترتیب ارائه اطلاعات در جمله و مبتنی بر بافت مطرح کرده‌اند. برای مثال، گینزبرگ و سگ (2000) استدلال کرده‌اند تفاوت معنایی و گفتمانی ناشی از پیش‌انگاره‌ها، دلیل نقض اثر تفوق در پرسش‌های چندگانه است و در نتیجه اثر تفوق توضیح کاربردشناختی دارد.

در پژوهش‌های زبان فارسی در توصیف پرسش‌های چندگانه، اساساً بحث بر این است که آیا در زبان فارسی پرسش‌واژه حرکت می‌کند یا خیر؟ به عبارت دیگر، آیا فارسی زبانی دارای حرکت پرسش‌واژه است یا عدم حرکت؟ پژوهش‌های پیشین صرفاً به حرکت پرسش‌واژه و یا عدم حرکت پرداخته‌اند و به دنبال این بوده‌اند که آیا زبان فارسی زبان Wh-movement یا WH-insitu است.

۳. فارسی: زبان حرکت پرسش‌واژه^{۱۳} یا عدم حرکت پرسش‌واژه^{۱۴}

دبیرمقدم (1991) بیان می‌کند که در برخی از زبان‌ها مانند چینی، ژاپنی و فارسی، برخلاف انگلیسی، گروه استفهامی در بخش نحوی جابه‌جا نمی‌شود. به عبارتی دیگر بین ژرف‌ساخت^{۱۵} و روساخت^{۱۶} در جایگاه اصلی خود باقی می‌ماند. برای مثال، نمونه^{۱۷} زیر را در نظر بگیرید که در آن گروه استفهامی ظاهراً در جایگاه اصلی خود باقی مانده است:

(۳) Šomâ ketâb râ be ki dâd-i?

You book OM to who give.PS.2SG.

شما کتاب را به کی دادی؟

Whom did you give the book to?

حال می‌توان پرسید چگونه می‌توانیم پرسش‌های استفهامی مانند نمونه^{۱۸} (۵) را در مقایسه با پرسش‌هایی

مانند نمونه^{۱۹} (۴) که در آن گروه استفهامی در جایگاه خود باقی مانده توضیح دهیم:

(۴) Postčĭ nâma ro be ki dâd?

Postman letter OM to who give.PS.3SG.

Who did the postman give the letter to?

پستچی نامه رو به کی داد؟

(۵) Postčĭ be ki nâma ro dâd?

Postman to who letter OM give.PS.3SG.

Who was it that the postman gave the letter to?

پستچی به کی نامه رو داد؟

همان‌گونه که در نمونه مشخص است، گروه استفهامی به کی در (۴) در جایگاه اصلی خود باقی مانده؛

در حالی که در (۵) جابه‌جا شده است. از نظر دبیرمقدم (1991)، ظاهراً با مسئله‌ای در توجیه جابه‌جایی به

کی در (۵) مواجهیم. اگر فارسی، چنانکه دبیرمقدم فرض کرده، یک زبان فاقد جابه‌جایی پرسش‌واژه باشد،

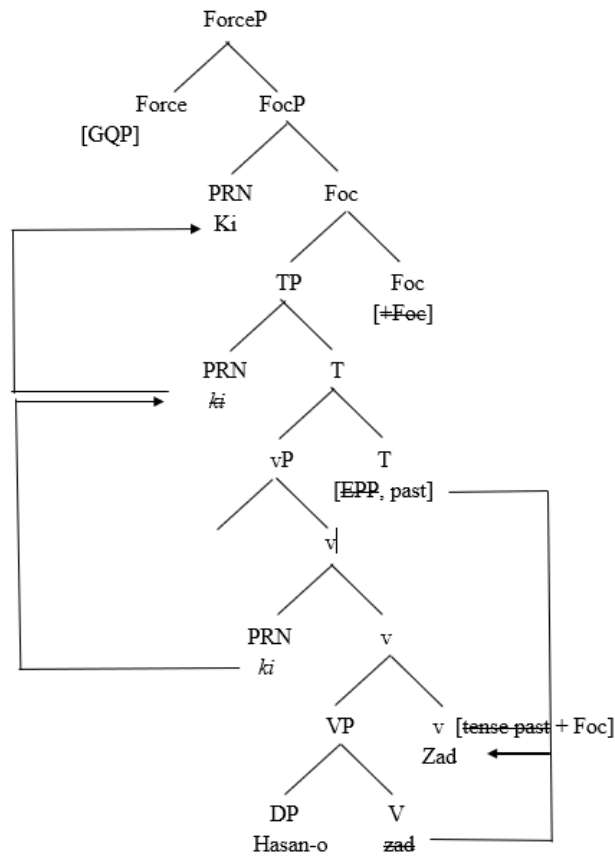
جمله^{۲۰} (۵) باید غیردستوری باشد، زیرا گروه استفهامی به کی از جایگاه اصلی خود خارج شده است. با این

حال، از آنجا که این جمله غیردستوری نیست، می‌توان فرض کرد که فارسی یک زبان جابه‌جاکننده پرسش‌واژه است. از سوی دیگر، در زبان‌های جابه‌جاکننده پرسش‌واژه مانند انگلیسی، گروه پرسشی باید به جایگاه مشخص‌گر گروه متمم‌نما^{۱۷} جابه‌جا شود که یک جمله‌واره اولیه است؛ درحالی‌که در (۵) گروه استفهامی به این جایگاه منتقل نشده است. با توجه به سؤالات دستوری مانند (۵)، سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا باید نوع دیگری از زبان را به جز زبان‌های فاقد حرکت پرسش‌واژه و جابه‌جاکننده پرسش‌واژه مطرح کنیم یا خیر؟

لطفی (2003) بر این باور است که فارسی یک زبان فاقد حرکت پرسش‌واژه و دارای ترتیب کلمات اساسی (فاعل، مفعول، فعل)^{۱۸} است؛ به این معنی که الزامات صوری- نحوی گروه استفهامی - هر چه که باشد - بدون نیاز به جابه‌جایی آشکار گروه، از موقعیت ایجاد پایه، برآورده می‌شوند. با وجود این، کاملاً ممکن (نه چندان متداول) است که به دلیل تأکید و یا دلایل دیگر مرتبط با گفتار، یک یا چند گروه استفهامی را مطرح کنیم. بنابراین، وی معتقد است زبان فارسی ممکن است هم‌زمان پدیده‌های جابه‌جایی نحوی پرسش‌واژه و عدم حرکت آن را نشان دهد. یعنی می‌توان انتظار یک حرکت اختیاری را در زبان فارسی داشت.

دیدگاه کاملاً متفاوتی در این زمینه از سوی کهنمویی‌پور (2001) ارائه شده است. وی معتقد است که فارسی نه زبان جابه‌جاکننده و نه زبان فاقد حرکت پرسش‌واژه است، بلکه زبان فارسی را باید به عنوان یک زبان کانونی^{۱۹} از نظر حرکت پرسش‌واژه طبقه‌بندی کرد. کهنمویی‌پور (2001) به پیروی از بوشکوییچ (1998)، استدلال می‌کند که گروه استفهامی به طور ذاتی تأکیدی است؛ بنابراین، در یک زبان کانونی دارای پرسش‌های استفهامی مانند فارسی که دارای یک مشخصه سؤالی در مشخص‌گر گروه تأکید^{۲۰} است، گروه استفهامی باید به یک گروه تأکیدی منتقل شود. فرض بر این است که این گروه تأکید می‌تواند جایگاه گروه مبتدایی درونه^{۲۱} یا گروه مبتدایی برونه^{۲۲} باشد. کهنمویی‌پور بیان می‌کند که این جایگاه تأکید^{۲۳}، گروه مبتدایی درونه است. به بیان وی، فعل متعدی سبک حاوی یک مشخصه تأکیدی است که باعث جابه‌جایی گروه پرسش‌واژه استفهامی به گروه تأکیدی می‌شود. این پیشنهاد برای یک جمله‌واره پرسشی دارای پرسش‌واژه

در موقعیت مفعولی ایجاد اشکال نمی‌کند. با این حال، در توضیح جمله‌واره استقهامی شامل یک عنصر تأکیدی که منشأ آن از جایگاه خارجی نسبت به فعل است باز می‌ماند. به عنوان مثال، کی حسن و زد؟

نمودار ۱. نمودار درختی مثال کی حسن و زد؟

Chart 1. Tree Diagram of the Example *Ki Hasan-o zad?*

در این نوع جمله پرسشی، فعل که حامل مشخصه تأکیدی^{۲۴} است، همچون کاوش‌گری در جست‌وجوی هدفی فعال عمل کرده و الزام تسلط سازه‌ای را ایجاد می‌کند؛ یعنی گروه سؤالی حذف می‌شود. با توجه به این واقعیت که عنصر پرسش‌واژه‌ای به عنوان موضوع خارجی^{۲۵} فعل سبک متعدی^{۲۶} عمل می‌کند، فعل هدف مناسبی برای جذب آن نمی‌یابد و در نتیجه، مشخصه تأکیدی آن را برآورده نمی‌کند. بنابراین، این مشخصه چک (بازبینی) نشده و جلوی اشتقاق گرفته می‌شود. این جمله دستوری است؛ ولی پرسش‌واژه در این مورد خاص حرکت ندارد.

در ارتباط با این موضوع که جایگاه مشخص‌گر گروه فعلی جایگاه مناسبی برای جابه‌جایی گروه استفهامی نیست، کهنمویی‌پور (2001) معتقد است که می‌توان یک جایگاه جدید تأکیدی گروه مبتدایی درونه را پایین‌تر از فعل در نظر گرفت. وی بیان می‌دارد همچنان‌که ریتسی (1997) براساس فرضیه اشتقاق گروه متمم‌ساز یک جایگاه تأکید را پایین‌تر از فعل قائل است، می‌توان در این جایگاه گروه تأکیدی را در نظر گرفت. بنابراین، با در نظر گرفتن پرسش‌های چندگانه زیر، یعنی پرسش‌های دارای بیش از یک گروه پرسش‌واژه‌ای، می‌توان نمودار درختی ۲ را برای (۶) رسم کرد:

(۶) *Ārmin Ći- o Ćerâ xarid?*

Armin What-OM why buy.PS.3SG.

Why did Armin buy what?

آرمین چی-و چرا خرید؟

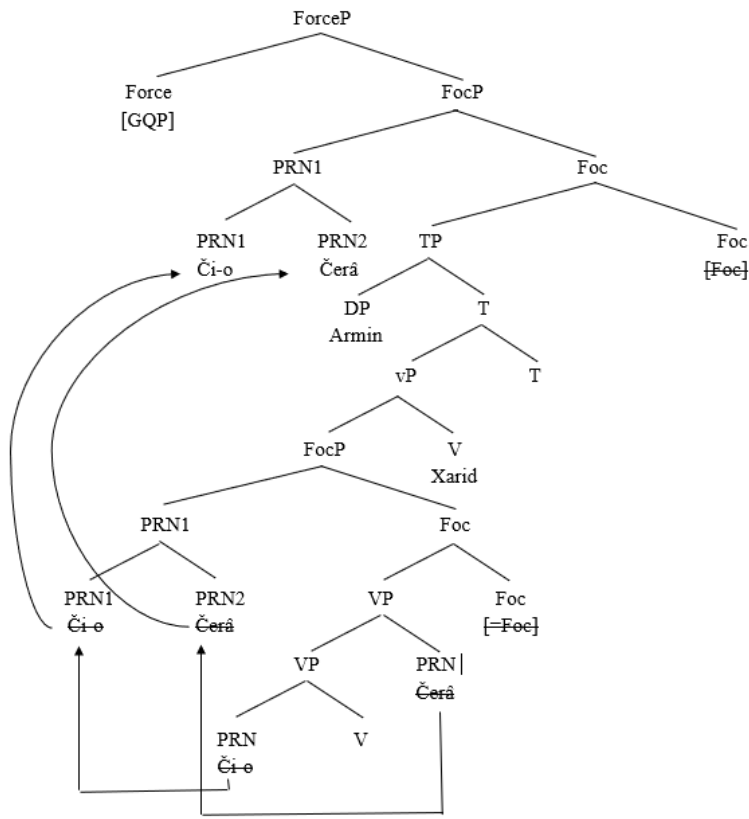
(Lotfi, 2003, p.162)

(۷) *Ći-o Ārmin Ćerâ xarid?*

چی-و آرمین چرا خرید؟

(۸) *Ći-o Ćerâ Ārmin xarid?*

چی-و چرا آرمین خرید؟

نمودار ۲. نمودار درختی مثال آرمین چی و چرا خرید؟

Chart 2. Tree Diagram of the Example *Armin chi-o chera xarid?*

چنانکه مشاهده می‌شود، گروه‌های استفهامی چی و چرا به جایگاه تأکید درون‌گروه مبتدایی جابه‌جا شده‌اند تا مشخصه تأکیدی را برای گروه تأکیدی بازبینی کنند. با اتخاذ این دیدگاه که زبان فارسی دارای ترتیب واژگانی آزاد است، کهنمویی‌پور در ادامه بیان می‌کند که این دو گروه استفهامی امکان جابه‌جایی اختیاری به جایگاه تأکیدی درون‌گروه مبتدایی را نیز دارند. بنابراین، نتیجه اشتقاق همانند جمله (۶) خواهد بود.

با توجه به دیدگاه کهنمویی پور مبنی بر اینکه گروه‌های استفهامی در نمونه (۶) امکان جابه‌جایی اختیاری به جایگاه تأکیدی برونه گروه مبتدایی را دارند، می‌توان استدلال کرد که این گروه‌ها مشخصه تأکیدی جایگاه تأکیدی برونه گروه مبتدایی را نیز بازبینی می‌کنند. با این حال، همچنان مسئله دیگری در میان است. اگر از یک سو، نوعی جابه‌جایی اختیاری همچون جابه‌جایی‌هایی که در نمونه (۶) اتفاق می‌افتند ممکن باشد، و از طرف دیگر یک مشخصه تأکیدی گروه مبتدایی برونه باشد که باید بررسی شود، چگونه می‌توان جملاتی مانند نمونه (۷) را توضیح داد که در اینجا به صورت (۹) تکرار شده است؟

آرمن چی-و چرا خرید؟ (۹) *Ârmin či- o čerâ xarid?*

همانگونه که مشاهده می‌شود، دو گروه سؤالی به جایگاه تأکیدی درونه گروه مبتدایی منتقل و مشخصه تأکیدی گروه مبتدایی را نیز بررسی می‌کند، اما مشخصه تأکیدی در جایگاه تأکیدی برونه گروه مبتدایی چگونه توضیح داده می‌شود؟ این گروه‌ها به صورت اختیاری به جایگاه تأکیدی برونه گروه مبتدایی منتقل نمی‌شوند و مشخصه تأکیدی برونه گروه مبتدایی بررسی نمی‌شود. بنابراین، اشتقاق نباید عمل کند. با این حال، جمله همچنان دستوری است. به نظر می‌رسد در تحلیل کهنمویی پور به این مسئله توجه نشده است. بوشکویچ (1997, 1998) در مجموعه‌ای از مقاله‌ها استدلال می‌کند که در زبان صربی - کروات، که به‌وضوح زبانی دارای ویژگی تأکیدی با پیش‌سازایی چندین پرسش‌واژه است، همه گروه‌های استفهامی دستخوش تأکید می‌شوند. او معتقد است که در زبان‌های دارای ویژگی حرکت پرسش‌واژه، محرک اصلی در حرکت هدف است، در حالی که در حرکت تأکیدی، گروه پرسش‌واژه‌ای محرک حرکت است و بر این پایه همه گروه‌های استفهامی ناگزیر از حرکت تأکید هستند. این یک ویژگی قوی در گروه استفهامی است. بنابراین، همه گروه‌های پرسش‌واژه‌ای باید دستخوش تأکید قرار گیرند.

به پیروی از این دیدگاه، می‌توان نتیجه گرفت که در زبان‌های دارای ویژگی حرکت پرسش‌واژه، مانند انگلیسی که در آن ویژگی قوی و محرک جابه‌جایی هدف است، مشخصه تأکیدی باید توسط یک هدف مناسب بررسی شود. اما با استفاده از استعاره نیرو^{۳۷} چامسکی می‌توان گفت که در زبان‌های دارای ویژگی حرکت عنصر تأکید مانند فارسی که ویژگی محرک در گروه پرسش‌واژه‌ای است، مشخصه تأکید که

سرگروه تأکیدی حامل آن است، ضعیف و بدون نیاز به بررسی شدن به واسطهٔ یک هدف است. در نتیجه، تمام گروه‌های استفهامی باید در زبان‌های دارای ویژگی جابه‌جایی تأکید دست‌خوش جابه‌جایی کانون^{۲۸} شود، زیرا دارای مشخصهٔ تأکیدی هستند.

به شکل کلی‌تر، می‌توانیم فرض کنیم نخستین جابه‌جایی همهٔ گروه‌های استفهامی به جایگاه تأکیدی در زبان‌های کانونی، مانند نمونه‌های (۷)، برای بررسی شدن ویژگی تأکیدی آن‌ها الزامی است، اما جابه‌جایی‌های بعدی آن‌ها، مانند نمونهٔ (۸) الزامی نیست، بلکه اختیاری است.

برخلاف نظر باشکوویچ در مورد زبان ایسلندی مبنی بر اینکه زبان‌های کانونی می‌توانند از شرط چامسکی (۱۹۹۵) از ساختارهای چندموضوعی در زبان ایسلندی^{۲۹} پیروی کنند و براساس آن یک سرگروه می‌تواند یک مشخصهٔ معین تأکید را بیش از یک بار جذب کند، به نظر می‌رسد تعمیم مناسب چنین باشد که در یک زبان کانونی مانند فارسی که بنابر نظر محققان، در آن ویژگی تمرکز در گروه استفهامی و سرگروه تأکیدی است، باید برای مکان‌یابی در مشخص‌گر تأکید، گروه استفهامی نوعی جابه‌جایی داشته باشد و نه جذب. در نتیجه، با پیروی از رویکرد هاونگ (۱۹۸۲) نسبت به افزونه‌های چندگانه، می‌توان بیان کرد که در پرسش‌های چندگانه مانند نمونهٔ (۹) همهٔ گروه‌های استفهامی می‌توانند به جایگاه تأکیدی درون گروه مبتدایی جابه‌جا شوند تا ویژگی‌های تأکیدی آن‌ها بررسی شود. در قسمت بعد به ارائه و تحلیل داده‌های زبان فارسی و اینکه آیا در این ساخت خاص، اثر تفوق نشان داده می‌شود، می‌پردازیم. اثر تفوق و بحث حرکت یا عدم حرکت پرسش‌واژه به رفتار پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی مربوط می‌شوند.

۱-۳. بررسی رفتار پرسش‌واژه‌های چندگانه در زبان فارسی

در اینجا ابتدا ماهیت پرسش‌های چندگانهٔ فارسی دارای بیش از دو گروه پرسش‌واژه‌ای مانند نمونهٔ (۱۰) تا (۱۱) را در نظر می‌گیریم:

(۱۰) ki kojâ či did?

Who where what see.PS.3SG.

Who saw what where?

کی کجا چی دید؟

(۱۱) ki kei čī- o čerâ dur andâxt?

Who when what-OM why discard.PS.3SG.

Why did who discard what when?

کی کی چی-و چرا دور انداخت؟

به نظر می‌رسد که مثال‌های بالا مشکلی را برای موضوع حرکت پرسش‌واژه تأکیدی در فارسی ایجاد نمی‌کنند. کلمه کی در جملات (۱۰) و (۱۱) که منشأ آن گروه مشخص‌گر فعل است، به جایگاه مشخص‌گر تأکید برونه مبتدایی جابه‌جا می‌شود. با اتخاذ رویکرد هوانگ دربارهٔ افزونه‌های چندگانه، می‌توان بیان کرد که در نمونه (۱۰) عناصر کجا و چی در جایگاه درونهٔ گروه مبتدایی به مشخص‌گر تأکید الحاق می‌شوند. در نمونه (۱۱) سه پرسش‌واژه در جایگاه درونهٔ گروه مبتدایی قرار دارد. بنابراین، واضح است که کی، چی و چرا نیز در جایگاه درونهٔ گروه مبتدایی به مشخص‌گر تأکید الحاق می‌شوند.

همانطور که در بالا توضیح داده شد، حرکت عنصر تأکیدی ابتدا به بالاترین گروه استفهامی جابه‌جا شده و سپس به گروه‌های استفهامی بیشتری الحاق می‌شود. بنابراین، نقض این قاعده تولید جملات بدساخت مانند (۱۲) تا (۱۷) را روشن می‌سازد. به عبارتی دیگر حرکت واژه پرسشی کجا به دلیل تأکید به قبل از گروه استفهامی باعث نادرستی شدن جملات شده است.

(۱۲) *Ali kojâ kei raft?

*علی کجا کی رفت؟

(۱۳) * Ali čī kojâ xarid?

*علی چی کجا خرید؟

(۱۴) * Ali čerâ čī-o xarid?

*علی چرا چی-و خرید؟

(۱۵) * Čerâ čī-o Ali xarid?

*چرا چی-و علی خرید؟

(۱۶) * Či ki kojâ did?

*چی کی کجا دید؟

(۱۷) *Ki čerâ kei čī-o dur-andaxt?

*کی چرا کی چی-و دور انداخت؟

در ادامه به بررسی نمونه‌های بیشتری، برگرفته از زبان فارسی که یک زبان کانونی است می‌پردازیم

تا نشان دادن یا ندادن اثر تفوق در این زبان را دریابیم. به مثال‌های (۱۸) تا (۲۱) توجه کنید:

(۱۸) Ali kojâ čī xord?

Ali where what eat.PS.3SG.

Where did Ali eat what?

علی کجا چی خورد؟

(۱۹) *Ali či kojâ xord?

* علی چی کجا خورد؟

(۲۰) Mohsen kei kojâ xābid?

Mohsen when where sleep.PS.3SG.

When did Mohsen sleep where?

محسن کی کجا خوابید؟

(۲۱) *Mohsen kojâ kei xābid?

* محسن کجا کی خوابید؟

همانگونه که مشاهده می‌شود، هر دو جایگاه تأکیدی درونه و برونه گروه مبتدایی، جایگاه مجاز برای گروه پرسش‌واژه‌ای دارای تسلط سازه‌ای هستند. با اتخاذ این دیدگاه، می‌توان گفت که این توضیح با ادعای بوشکوویچ (1999) مطابقت دارد، زیرا او به جابه‌جایی همه گروه‌های پرسش‌واژه‌ای حتی با یک ویژگی تأکیدی معتقد است. با این حال، مسئله‌ای که در ادعای بوشکوویچ مطرح می‌شود این است که گروه‌های پرسش‌واژه‌ای می‌توانند از یکدیگر عبور کنند تا به جایگاه تأکیدی بروند؛ بدین معنی که اثر تفوق را نشان نمی‌دهند. از سوی دیگر، همانطور که در مثال‌های (۱۸) تا (۲۱) نشان داده شد، پرسش‌های چندگانه در فارسی به‌عنوان یک زبان دارای ویژگی حرکت تأکید، اثر تفوق را نشان می‌دهند؛ یعنی گروه‌های پرسش‌واژه‌ای نمی‌توانند با یکدیگر تلاقی داشته باشند یا از روی یکدیگر عبور کنند و اگر چنین باشد، اشتقاق حاصل دیگر عمل نمی‌کند. بنابراین، به نظر می‌رسد برای جلوگیری از اشتقاق جملات بدساخت مانند (۱۹) و (۲۱) باید محدودیتی، یعنی اثر تفوق، برای جابه‌جایی گروه استفهامی در فارسی قائل شویم. با این حال، کل مسئله به همین جا ختم نمی‌شود. با توجه به مثال‌های (۲۲) و (۲۳) به نظر می‌رسد که اثر تفوق در اینجا رعایت نشده است.

(۲۲) Mohsen key ki-o did?

Mohsen when who-OM see.PS.3SG.

When did Mohsen see whom?

محسن کی کی-و دید؟

محسن کی-و کی دید؟ Mohsen ki-o key did? (۲۳)

چنان‌که مشاهده می‌شود نظم طبیعی زبان فارسی در (۲۲) رعایت شده است. یعنی الحاق پرسش‌واژه /key/ قبل از گروه استفهامی کی-و به جایگاه تأکید جابه‌جا شده است. با وجود این، در (۲۳) ابتدا به جایگاه تأکید منتقل شده؛ یعنی از پرسش‌واژه افزونه /key/ عبور کرده و نتیجه هم‌چنان یک جمله دستوری است. به نظر می‌رسد که اثر تفوق در (۲۳) نقض شده است. در قسمت بعدی به این پدیده خواهیم پرداخت.

۲-۳. نقض شرط تفوق^{۳۰} و پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی

در بحث فوق در مورد ماهیت اثر تفوق و رفتار پرسش‌های چندگانه فارسی در این رابطه، مشاهده شد که پرسش‌های استفهامی چندگانه فارسی، اثر تفوق را نشان می‌دهند. این مطلب در مثال‌های (۱۸) و (۲۰) نشان داده شد که در اینجا به صورت (۲۴) و (۲۵) تکرار شده است:

(۲۴) Ali kojâ ċi xord?

Ali where what eat.PS.3SG.

Where did Ali eat what?

علی کجا چی خورد؟

(۲۵) Mohsen kei kojâ xābid?

Mohsen when where sleep.PS.3SG.

When did Mohsen sleep where?

محسن کی کجا خوابید؟

گروه استفهامی کجا ابتدا به جایگاه تأکیدی درونۀ گروه مبتدایی (۲۴) جابه‌جا می‌شود و سپس جابه‌جایی گروه چی صورت می‌گیرد. به همین ترتیب، در (۲۵) کی پیش از کجا دست‌خوش جابه‌جایی می‌شود. این جابه‌جایی مطابق با اصل تفوق است که چامسکی (1973) مطرح کرد. با این حال، به مثال‌های (۲۶) تا (۳۱) توجه کنید:

(۲۶) Ali kojâ ċi xari

Ali where what buy.PS.3SG.

What did Ali buy where?

علی کجا چی خرید؟

(۲۷) *Ali či kojâ xarid?

*علی چی کجا خرید؟

(۲۸) Ali či-o kojâ xarid

علی چی-و کجا خرید؟

(۲۹) ki či xarid?

Who what buy.PS.3SG.

Who bought what?

کی چی خرید؟

(۳۰) * či ki xarid?

*چی کی خرید؟

(۳۱) či-o ki xarid?

چی-و کی خرید؟

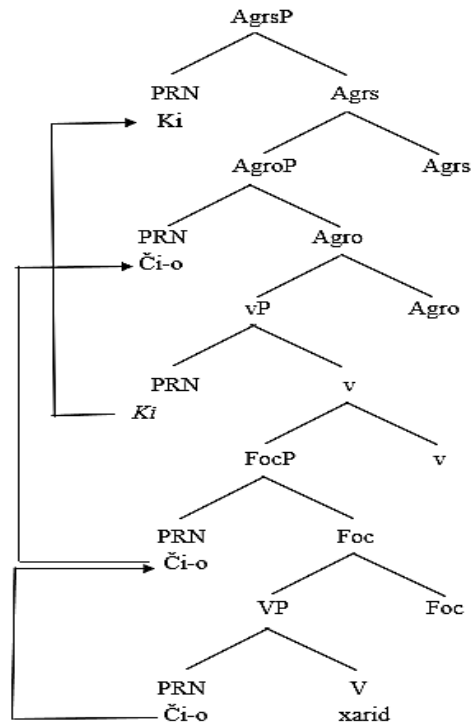
همانطور که مشاهده می‌شود (۲۷) و (۳۰) از اثر تفوق پیروی نمی‌کنند. یعنی گروه‌های استفهامی سطح پایین‌تر بر روی گروه‌های استفهامی بالاتر جابه‌جا شده‌اند و بنابراین، اشتقاق‌های حاصل غیردستوری هستند. اما چگونه می‌توانیم (۲۸) و (۳۱) را توضیح دهیم که در آن گروه استفهامی پایین‌تر روی گروه‌های بالاتر جابه‌جا شده‌اند، اما مشتقات حاصل دستوری هستند؟

با در نظر گرفتن مثال‌های (۲۶) تا (۳۱)، به‌طور کلی فرض می‌شود که پرسش‌واژه افزوده در جایگاه بالاتر از جایگاه متمم فعل (جایگاه افزوده گروه فعلی) پدید می‌آید. بنابراین، شرط تفوق پیش‌بینی می‌کند جملاتی که در آن‌ها پرسش‌واژه الحاقی بالاتر از پرسش‌واژه موضوعی است دستوری هستند. یعنی (۲۶) دستوری است، اما (۲۷) نادرست است. با این حال، در (۲۸)، پرسش‌واژه چی-و بالاتر از پرسش‌واژه افزوده کجا قرار گرفته و در نتیجه غیردستوری نیست. چگونه می‌توانیم این تناقض را توضیح دهیم؟ در واقع، می‌توان نمونه‌هایی مانند (۲۸) را به عنوان موارد نقض شرط تفوق در نظر گرفت.

از سوی دیگر، کهنمویی‌پور (2001) معتقد است که اثر تفوق در (۲۸) قابل‌پذیرش است. او استدلال می‌کند که در (۲۸) کجا ابتدا به جایگاه تأکید درون‌گروه مبتدایی حرکت می‌کند و سپس چی-و جابه‌جا می‌شود. با در نظر گرفتن فرضیه انشقاق تصریف^{۳۱} پولاک (1989)، گروه تصریفی^{۳۲} را می‌توان به فرافکنی گروه‌های پیشینه مختلف، یعنی گروه زمان، گروه مطابقت فاعل و گروه مطابقت مفعولی تقسیم کرد.

کهنمویی‌پور با پذیرش این فرضیه ادامه می‌دهد که پرسش‌واژهٔ مفعولی باید بیشتر به جایگاه مشخص‌گر گروه مطابقت مفعولی جابه‌جا شود و پرسش‌واژهٔ موضوعی بالاتر از افزودهٔ دستوری است و بر این اساس می‌توان گفت که مطابق با اثر تفوق است. وی بیان می‌کند اگر این استدلال درست باشد، جایگاه عنصر تأکیدی با توجه به تفوق اهمیت حیاتی دارد. زبان فارسی، با عنصر تأکیدی بالاتر از جایگاه تأکید درونه گروه مبتدایی، اثر تفوق آشکار را به دلیل جابه‌جایی بیشتر عناصر به منظور بررسی سایر ویژگی‌های نحوی نشان می‌دهد. بنابراین، هیچ‌گونه نقض اثر تفوق رخ نداده است. در (۲۸) جابه‌جایی بعدی چی-و به جایگاه گروه مشخص‌گر گروه مفعولی به منظور بررسی سایر ویژگی‌های نحوی است. در واقع، کهنمویی‌پور این دیدگاه را رد می‌کند که ابتدا گروه استفهامی چی-و جابه‌جاشده و نتیجهٔ آن نقض اثر تفوق است. اگر فرض کنیم که نظر وی در مورد (۲۸) درست باشد، دیدگاه وی چگونه می‌تواند مواردی مانند (۲۸) تا (۳۱) را که در آن گروه استفهامی در جایگاه موضوعی قرار می‌گیرد، توضیح دهد؟

با توجه به حرکت عناصر تأکیدی و اتخاذ دیدگاه کهنمویی‌پور (2001) مبنی بر جابه‌جایی بیشتر پرسش‌واژهٔ مفعولی به جایگاه گروه مشخص‌گر مفعولی، دو ایراد مطرح می‌شود. نخست، می‌توان فرض کرد که چی-و به اجبار ابتدا به جایگاه گروه مشخص‌گر تأکید درونهٔ گروه مبتدایی و سپس برای بررسی کردن سایر مشخصه‌های نحوی به جایگاه گروه مشخص‌گر مفعولی جابه‌جا می‌شود. از سوی دیگر، با فرض عدم تقارن^{۳۳} بوشکوویچ (1999)، می‌توان اظهار کرد که گروه استفهامی می‌تواند برای بررسی کردن اصل فرافکنی گسترش‌یافته^{۳۴} به جایگاه مشخص‌گر گروه مفعولی یا مشخص‌گر گروه مبتدایی جابه‌جا شود. می‌توان این مراحل اشتقاق را در نمودار درختی ۳ دنبال کرد.

نمودار ۳. نمودار درختی جمله کی چیو خرید؟

Chart 3. Tree Diagram of the Sentence *Ki chi-o xarid?*

حال اگر فرض کنیم که (۳۱) از یک سو اثر تفوق را نشان می‌دهد و از سوی دیگر تمام گروه‌های پرسش‌واژه‌ای در یک زبان کانونی ذاتاً تأکیدی هستند، می‌توانیم بیان کنیم چه زمانی چی-و به صورت الزامی به جایگاه تأکید درون‌گروه مبتدایی جابه‌جا می‌شود. گروه پرسش‌واژه‌ای دیگر، یعنی کی نیز باید به صورت اجباری به جایگاه تأکیدی، یعنی مشخص‌گر تأکید بیرون‌گروه مبتدایی جابه‌جا شود. اما با در نظر گرفتن این دو مشکل، اشتقاق حاصل چیزی متفاوت از (۳۱) خواهد بود.

درمورد جابه‌جایی اجباری گروه‌های استفهامی به یک جایگاه تأکیدی، شایان ذکر است که تمام گروه‌های استفهامی باید به ترتیبی نظام‌مند تحت اعمال جابه‌جایی‌های اجباری قرار گیرند. یعنی بالاترین گروه استفهامی باید ابتدا به جایگاه مشخص‌گر تأکید و سپس به بالاترین گروه بعدی جابه‌جا شوند. با قرار گرفتن گروه استفهامی در جایگاه موضوع، اشتقاق رخ نمی‌دهد و نتیجه جمله‌ای غیردستوری خواهد بود. حال اگر معتقد باشیم که چی-و قبل از کی به جایگاه تأکیدی جابه‌جا شده و اشتقاق حاصل همچنان دستوری است، باید نتیجه بگیریم که برخلاف تصور کهنمویی پور (۳۱) شرط تفوق را نقض می‌کند و از این رو، آن را نشان نمی‌دهد. در نتیجه، به نظر می‌رسد که استدلال وی برای پرسش‌های چندگانه فارسی که در آن مفعول یک گروه پرسش‌واژه‌ای از گروه پرسش‌واژه‌ای دیگری عبور کند صادق نیست؛ یعنی نوعی ناسازگاری را نشان می‌دهد: در نظر گرفتن دستوری بودن جملات (۲۶) تا (۳۱) و عدم توجه به غیردستوری بودن (۲۷) و (۳۰) که در واقع نمونه‌هایی از نقض شرط تفوق هستند. بر این اساس، به نظر می‌رسد که رویکرد کهنمویی پور (2001) به جملاتی مانند (۲۸) و (۳۱) کافی نیست، زیرا این جمله‌ها را به عنوان مصادیق نقش شرط تفوق معرفی نمی‌کند. بنابراین، باید برای نشان‌دادن این که (۲۸) و (۳۱) نمونه‌هایی از نقض شرط تفوق هستند رویکرد دیگری اتخاذ کرد. مقایسه بین مثال‌های (۲۸) و (۳۱) و مثال‌های (۳۲) تا (۳۸) شباهت بین این دو مجموعه را نشان می‌دهد:

(۳۲) ki kei či xarid?

Who when what buy.PS.3SG.

Who bought what when?

کی کی چی خرید؟

(۳۳) *ki či kei xarid?

*کی چی کی خرید؟

(۳۴) ki či-o kei xarid?

کی چی-و کی خرید؟

(۳۵) Ali kojâ či xord?

Ali where what eat.PS.3SG.

What did Ali eat where?

(۳۶) *Ali či kojâ xord?

(۳۷) Ali či -o kojâ xord?

(۳۸) či -o kojâ Ali xord?

علی کجا چی خورد؟

* علی چی کجا خورد؟

علی چی-و کجا خورد؟

چی-و کجا علی خورد؟

همانطور که مشاهده می‌شود، در تمام مثال‌های دستوری که در آن‌ها سازه‌های پرسش‌واژه موضوع در جایگاه مفعول، مقدم بر پرسش‌واژه افزوده یا موضوع دیگری قرار گرفته است، پسوندی همراه پرسش‌واژه موضوع در جایگاه متمم فعل وجود دارد که این پسوند به تعبیر گنجوی (2007) با عنوان نشانه مفعول^{۳۰} شناخته می‌شود.

بنابراین، با پذیرش دیدگاه لطفی (2003) مبنی بر اینکه زمانی که نشانه مفعولی را به پرسش‌واژه مفعولی متصل شود، این مفعول می‌تواند صرف نظر از اینکه از منظر مکان‌یابی افزوده یا موضوع باشد از روی گروه‌های استفهامی دیگر جابه‌جا شود. بنابراین اشتقاق حاصل، باید در جایگاه درست مانند مثال‌های (۲۸)، (۳۱)، (۳۴) و (۳۷) اثر تفوق را نقض می‌کند. با این حال، این جمله‌ها همچنان دستوری هستند. برای حل مشکل و توضیح دستوری بودن چنین جملاتی، در این مقاله برای نخستین بار یک مجوز نحوی برای موارد نقض شرط تفوق در جملاتی مانند (۲۸)، (۳۱)، (۳۴) و (۳۷) پیشنهاد می‌شود. این مجوز نحوی در بخش ذیل ارائه شده است.

۳-۳. مجوز نحوی برای نقض شرط تفوق در زبان فارسی

قاعده: اثر تفوق ممکن است در جمله‌های پرسشی فارسی نقض شود اگر و تنها اگر شرایط زیر صدق کند:

۱. پرسش‌واژه مفعولی از سایر گروه‌های پرسش‌واژه‌ای عبور کند.

۲. شرط حالت توسط نشانه مفعولی برآورده شود.

با پذیرش قاعده بالا می‌توانیم موارد نقض شرط تفوق نشان‌داده‌شده در (۲۸)، (۳۱)، (۳۴) و (۳۷) را توضیح دهیم. مشاهده می‌شود، در هر مثال یک پرسش‌واژه مفعولی دارای نشانه مفعولی از سایر گروه‌های

پرسش‌واژه‌ای عبور می‌کند و بنابراین جملات به‌دست‌آمده، نمونه‌های کاملی از نقض شرط تفوق در زبان فارسی به عنوان یک زبان کانونی هستند.

به عنوان مثال، می‌توان به‌درستی بیان کرد که جمله (۴۰) اثر تفوق را نشان می‌دهد. این جمله به وضوح نادرستی است زیرا پرسش‌واژه‌ی افزوده و غیرمفعولی چرا از گروه پرسش‌واژه‌ای دیگر عبور کرده است. با وجود این، این جمله اثر تفوق را نشان می‌دهد.

(۳۹) * Ali čerâ čî- o dur andâx

Ali why what-OM discard.PS.3SG

Why did Ali discard what

*علی چرا چی-و دور انداخت؟

پزتسکی^{۳۶} (2000, p.58) در رابطه با رفتار سؤالات چندگانه غیردوتایی معتقد است که در سؤالی دارای سه یا چند گروه پرسش‌واژه‌ای، پرسش‌واژه اول (بالاترین گروه پرسش‌واژه‌ای) باید با برآورده کردن شرط همسایگی به‌عنوان اولین نمونه حرکت پرسش‌واژه تحت حرکت قرار گیرد و دو گروه پرسش‌واژه‌ای پایین‌تر دستخوش جابه‌جایی در سطح جمله‌واره/گروه می‌شوند. از این نمونه‌های جابه‌جایی در سطح گروه، اولین مورد در زبان انگلیسی آشکار و بقیه ضمنی و پنهان خواهد بود. به عبارت دیگر، سؤالات دارای سه یا چند گروه پرسش‌واژه‌ای نباید اثر تفوق را نشان‌دهند و بنابراین باید نمونه‌هایی از نقض شرط تفوق را نشان‌دهند. در واقع، این موردی است که در مثال (۴۰) و (۴۱) نشان داده شده است:

(۴۰) *What did who give __ to Mary? [detectable SE]

(۴۱) What did who give __ to whom? [No detectable SE]

(Pesetsky, 2000, p. 59)

در اینجا سؤالات چندگانه فارسی غیردوتایی^{۳۷} را در نظر می‌گیریم تا ببینیم آیا آن‌ها نیز اثر تفوق را نشان می‌دهند و یا مصداقی از نقض شرط تفوق هستند. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۴۲) Ki kojâ Čî xarid?

کی کجا چی خرید؟

Who where what buy.PS.۳SG.

(۴۳) Ki Āi xaride az Koja?

کی چی خریده از کجا؟

(۴۴) *Ki Āi kojâ xarid?

*کی چی کجا خرید؟

(۴۵) *Āi ki kojâ xarid?

*چی کی کجا خرید؟

(۴۶) *Ki Āi Āerâ xarid?

*کی چی چرا خرید؟

(۴۷) *Āi ki Āerâ xarid?

*چی کی چرا خرید؟

به طوری که مشاهده می‌شود، جملات (۴۲) تا (۴۷) نشان می‌دهند که پرسش‌های دوتایی فارسی و دارای بیش از دو گروه پرسش‌واژه، اثر تفوق را نشان می‌دهند. یعنی شرط تفوق در این مصادیق تخطی‌ناپذیر است. اما به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۴۸) ki Āi-o kojâ xarid?

کی چی-و کجا خرید؟

(۴۹) Āi-o ki kojâ xarid?

چی-و کی کجا خرید؟

(۵۰) ki Āi-o Āerâ xarid?

کی چی-و چرا

(۵۱) Āi-o ki Āerâ xarid? خرید؟

چی-و کی چرا خرید؟

باز هم همانطور که مشاهده می‌شود، پرسش‌واژه مفعولی چی-و از یک پرسش‌واژه افزوده و یک موضوع جابه‌جا شده است، اما نتیجه دستوری است. با پذیرش نظر پزتسکی، می‌توان بیان کرد این پرسش‌های چندگانه غیردوتایی فارسی، اثر تفوق را نشان نمی‌دهند؛ با این حال، ماهیت نحوی آن‌ها نسبتاً متفاوت از سؤال‌های چندگانه در یک زبان دارای ویژگی حرکت پرسش‌واره مانند انگلیسی است. به نظر

می‌رسد تفوق رفتار یکسانی با پرسش‌های چندگانه دوتایی فارسی ذکر شده در نمونه‌های (۲۸)، (۳۱)، (۳۴) و (۳۷) داشته باشد. به دنبال مجوز نحوی پیشنهادی در قاعده بالا، می‌توان نتیجه گرفت که نمونه‌های (۳۵) تا (۳۸) نمونه‌هایی از نقض شرط تفوق هستند. به عبارت دیگر، از آنجایی که گروه چی-و یک پرسش‌واژه مفعولی است و الزام حالت آن با نشانه مفعولی را (که به صورت محاوره‌ای در قالب /o/ نمود پیدا می‌کند) برآورده می‌شود، می‌تواند از افزوده و پرسش‌واژه‌های پایه‌ای عبور کند. اکنون مثال چالش‌برانگیزتری را مورد بحث قرار می‌دهیم. نمونه (۵۲) را در نظر بگیرید:

*چی-و کجا کی گذاشت؟ *čī-o kojâ ki gozاشت?

What-OM Where who put.PS.۳SG.

همانطور که در نمونه (۵۷) مشاهده می‌شود، عبارات چی-و و کجا دارای جایگاه اصلی در گروه فعلی هستند و با توجه به این واقعیت که دارای تأکید طبیعی هستند، باید به جایگاه تأکیدی درون‌گروه مبتدایی حرکت کنند. همانطور که مشاهده می‌شود، گروه چی-و که الزامات قاعده بالا (۱ تا ۲) را برآورده می‌کند، می‌تواند اثر تفوق را نقض کند و قبل از کجا به جایگاه تأکیدی منتقل شود. از سوی دیگر، فرض بر این است که تمام گروه‌های پرسش‌واژه‌ای در جایگاه تأکیدی درون‌گروه مبتدایی می‌توانند به صورت اختیاری به جایگاه تمرکز برون‌گروه مبتدایی منتقل شوند. بار دیگر، چی-و می‌تواند شرط تفوق را نقض کند و از پرسش‌واژه فاعلی کی عبور کرده و به جایگاه تأکیدی برود. اما یک سؤال مطرح می‌شود: چرا جمله (۵۲) غیردستوری است؟ اگر جایگاه پرسش‌واژه افزوده کجا را که بالاتر از گروه پرسش‌واژه فاعلی است در نظر بگیریم، مشاهده می‌کنیم علی‌رغم این‌که شرایط موجود در قاعده (۱ و ۲) را برآورده نمی‌کند، از کی عبور کرده است. بر این اساس، می‌توان گفت که در حرکت کجا از روی کی، اثر تفوق رعایت نشده و اشتقاق حاصل غیردستوری است.

۴. نتیجه

بیان شد که فارسی یک زبان دارای ویژگی عدم حرکت ادات استفهام با آرایش واژگانی فاعل-فعل-مفعول است. این بدان معناست که شرایط واژی-نحوی گروه استفهامی-هر چه باشند- بدون نیاز به حرکت خود گروه از جایگاه مبدأ هنگام تولید برآورده می‌شود.

همچنین شرح داده شد که فارسی نه یک زبان دارای ویژگی حرکت پرسش‌واژه و نه یک زبان فاقد حرکت پرسش‌واژه است، بلکه باید به‌عنوان یک زبان کانونی دارای ویژگی حرکت پرسش‌واژه طبقه‌بندی شود که در آن گروه استفهامی باید به مشخص‌گر گروه تأکید منتقل گردد. همچنین فرض بر این است که این مشخص‌گر تأکید ممکن است جایگاه درونه و یا بیرونه نسبت به گروه مبتدایی باشد.

با توجه به مفهوم اثر تفوق عقیده بر این است که پرسش‌های چندگانه در زبان‌های جابه‌جاکننده و کانونی، اثر تفوق را نشان نمی‌دهند. با این حال، بر اساس مثال‌هایی مانند موارد (۱۲)، (۱۹) و (۲۱)، نشان دادیم که پرسش‌های فارسی، اثر تفوق را نشان می‌دهند و این نمونه‌ها تعمیم باشکویچ را نقض می‌کنند.

گفتنی است، این دیدگاه بدین معنا نیست که پرسش‌های چندگانه فارسی اثر تفوق را نقض نمی‌کنند. در این مقاله نشان دادیم که نمونه‌هایی مانند (۲۸) و (۳۱) نمونه‌هایی از نقص شرط تفوق هستند. با این حال، نشان داده شد که توجیه کهنمویی‌پور برای در نظر نگرفتن این جملات به عنوان نمونه‌ای از نقض شرط تفوق کافی نیست. چنانکه بیان شد، وی معتقد است جمله (۳۱) اثر تفوق را نشان می‌دهد. او استدلال می‌کند که جایگاه چی-ی قبل از کجا به دلیل جابه‌جایی بیشتر آن برای بررسی سایر ویژگی‌های نحوی در گروه مطابقه است. با این حال، در این مقاله نشان داده شد که اگر عنصر پرسش‌واژه‌ای در جایگاه نهاد در جملات (۲۹) تا (۳۱) وجود داشته باشد، توضیح وی برای مصداق نقض تفوق ندانستن جمله (۳۱) مؤثر و کافی نیست. بنابراین، به نظر می‌رسد که استدلال او برای آن دسته از پرسش‌های چندگانه فارسی، که در آن‌ها پرسش‌واژه مفعولی از فاعل گذشته باشد، قابل‌اعمال نیست.

برای حل این مسئله، به مجوز نحوی برای موارد نقض اثر تفوق اشاره و چنین استدلال شد که جملات (۲۸)، (۳۱)، (۳۴) و (۳۷) نمونه‌های دستوری نقض اثر تفوق هستند، زیرا مشمول قاعده می‌شوند. همچنین نشان داده شد جملاتی مانند (۳۲) و (۵۲) غیردستوری هستند، زیرا اثر تفوق را نشان می‌دهند و مشمول قاعده نیستند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که پرسش‌های چندگانه فارسی، اثر تفوق را نشان می‌دهند، به جز جملاتی که مشمول قاعده مطرح‌شده هستند.

همچنین بیان شد که پزتسکی (2000) بر این باور است که پرسش‌های چندگانه غیردوتایی در زبان انگلیسی، اثر تفوق را نشان نمی‌دهند. با این همه، براساس رویکرد مطرح‌شده در این پژوهش به پرسش‌های

چندگانه در زبان فارسی، استدلال شد که جملات دارای پرسش‌واژه‌های چندگانه به جز جملاتی که مشمول قاعده پیشنهادی در این مقاله، یعنی مجوز نحوی برای نقض شرط تفوق در زبان فارسی هستند، اثر تفوق را نشان می‌دهند. به عبارتی دیگر، از بررسی و تحلیل داده‌ها می‌توان نتیجه گرفت که پرسش‌های چندگانه در زبان فارسی اثر تفوق را نشان می‌دهند و جملاتی که مشمول این شرط نیستند باید یک مجوز نحوی که شامل داشتن شرط حالت توسط نشانه مفعول و یا حرکت و عبور پرسش‌واژه مفعولی از سایر گروه‌های استفهامی را دارا باشند. با وجود این پیشنهاد می‌شود تحقیقات بیشتری و با استفاده از داده‌های گفتاری زبان فارسی به این موضوع بپردازد.

۵. پی‌نوشت‌ها

1. Wh-movement
2. Multiple Interrogatives
3. Complementizer
4. Superiority Effect (SE)
5. C-command
6. Superiority Condition
7. Minimalist Program (MP)
8. Interrogative Complementizer
9. [+wh]
10. Minimal Link Condition (MLC)
11. Focus-Fronting Language
12. Closest Neighbor Attraction Principle
13. Wh-movement Language
14. Wh-in-situ Language
15. Deep Structure (D)
16. Surface Structure (S)
17. Complementizer Phrase Specifier (CPSpec)
18. Subject-Object-Verb (SOV)
19. Focus Language
20. SpecForceP
21. TP-Internal
22. TP-External
23. Subject Position
24. [Foc+] Feature
25. External Argument
26. Transitive Light Verb
27. Force
28. Focus
29. Icelandic Multiple Subject Constructions
30. Superiority Condition Violation (SUV)
31. Split Inflection (Split-Infl)
32. Inflectional Phrase (IP)
33. Asymmetry
34. Extended Projection Principle (EPP)
35. Object Marker (OM)
36. Pesetsky
37. Non-Binary Multiple Interrogatives

۶. منابع

- Bošković, Z. (1997). Superiority effects with multiple wh-fronting in Serbo-Croatian. *Lingua*, 102, 1-20.
- Bošković, Z. (1998). Multiple wh-fronting and economy of derivation. In *Proceedings of the West Coast Conference on Formal Linguistics 16*, 49-63. Stanford, Calif.: CSLI Publications.
- Bošković, Z. (1999). On multiple feature-checking: Multiple wh-fronting and multiple head movement. In S. Epstein and N. Hornstein (eds.), *working minimalism*, pp. 159-187. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Chomsky, N. (1973). Conditions on transformations. In S. R. Anderson and P. Kiparsky. *a festschrift for Morris Halle*, (eds), pp. 232-286. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Chomsky, N. (1977). On wh-movement. In P. W. Culicover, T. Wasow, and A. Akmajian (eds). *Formal Syntax*, pp. 71-132. New York: Academic Press.
- Chomsky, N. (1995). *The minimalist program*. MIT Press.
- Chomsky, N. (2000). Minimalist inquiries. In R. Martin and D. Michaels, *Step by step: essays on minimalism in Honor of Howard Lasnik*, pp. 89-156, Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (2001a). *Beyond explanatory adequacy*. Unpublished Manuscript, MIT.
- Chomsky, N. (2001b). Derivation by phase. In K. Hale, *A Life in Language*, (ed). M. Kenstowicz Cambridge: MIT Press.
- Dabir-Moghaddam, M. (1991). *Theoretical linguistics, emergence and developments of generative grammar*. Soxan Press.
- Falk, Y. N. (2012). *Superiority effect*. <http://pluto.msc.huji.ac.il/~msyfalk>.
- Ganjavi, Sh. (2007). *Direct object in Persian*. Doctoral Dissertation. University of Southern California.
- Ginzburg, J., & Ivan, A. Sag. (2000). *Interrogative investigations: The form, meaning, and*

- use of English interrogatives*. CSLI Publications.
- Huang CTJ. (1982). Move WH in a language without wh-movement. *The Linguistic Review* 1, 369-416.
  - Kahnemuyipour, A. (2001). On wh-questions in Persian. *Canadian Journal of Linguistics* 46, (1/2), 41-62.
  - Khym, H. G. (2017). A study on the exceptional cases to the anti-superiority effect in Korean and Japanese: A morpho-syntactic approach. *International Journal of Advanced Cultural Technology*, 5(1), 9-16.
  - Lotfi, A. R. (2003). Persian wh-riddles. In Boeckx, C & Grohmann, K. K. (eds). *Multiple Wh-Fronting*, pp. 161-186, Amsterdam: Benjamins.
  - Pesetsky, D. (2000). *Phrasal movement and its kin*. MIT Press.
  - Pollock, JY. (1989). Verbal movement, universal grammar and the structure of IP. *Linguistic Inquiry*, 20, 365-424.
  - Rashidi, M. (1398). Investigating multiple interrogative constructions in Mazandarani language: minimalist approach. *Rokhsare Zaban*. 10, 146-162.
  - Rizzi, L. (1997). The fine structure of the left periphery. In L. Haegeman (ed). *Elements of Grammar*, pp. 281-337, Kluwer, Dordrecht.